

לעילוי נשמת
 יומטוב בן אסתר אליאסי ז"ל
 שרה בת חוטה כחלון ז"ל
 ת.נ.צ.ב.ה

"המלאכים" ואנחנו

עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

1. שמות כ"ג, כ"ג-כ"ד

(כ) הנה אנכי שלוח מלאך לפניך לשמורך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי: (כא) השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו: (כב) כי אם שמוע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי את איבך וצרתי את צרריך: (כג) כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמרי והזוהי והפרזי והכנעני הזוהי והיבואי והכנודתי: (כד) לא תשתווה לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם כי הרס תהרסם וישבר תשבר מצבותיהם: (כה) ועבדתם את יהוה אלהיכם וברך את לזמך ואת מימך והסרתי מנזלה מקרבך: (כו) לא תהיה משפלה ועקרה בארצה את מספר ימיה אמלא: (כז) את אימתי אשלוח לפניך והמתי את כל העם אשר תבא בהם ונתתי את כל איבך אליך ערף: (כז) ושלוחתי את הצרעה לפניך וצרעה וצרעה את הזוהי את הכנעני ואת הזוהי מלפניך: (כט) לא אגרשנו מפניה בשנה אונת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליה וזית השדה: (ל) מעט מעט אגרשנו מפניה עד אשר תפרה ונזולת את הארץ: (לא) ושתה את גבלך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנחל כי אתן בידכם את ישיבי הארץ וצרשתמו מפניה: (לב) לא תכרת להם ולאליהם ברית: (לג) לא ישבו בארצה פן יזטיאו אותך לי כי תעבד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש:

2. שמות כ"ג, א-ה; י"ב-ט"ז

(א) וידבר יהוה אל משה לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ליצוק ולירקב לאמר לזרע אתננה: (ב) ושלוחתי לפניך מלאך וצרשתי את הכנעני האמרי והזוהי והפרזי הזוהי והיבואי: (ג) אל ארץ זבת זולב ודבש כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך: (ד) וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו: (ה) ויאמר יהוה אל משה אמר אל בני ישראל אתם עם קשה ערף רגע אזור אעלה בקרבך וכפיתיה ועתה הורד עדיך מעליך ואלדע מה אעשה לך: ... (ו) ויאמר משה אל יהוה ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את

אשר תשלוח עמי ואתה אמרת ידעתיה בשם וגם מצאת זון בעיני: (ז) ועתה אם נא מצאתי זון בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך למען אמצא זון בעיניך וראה כי עמך הגוי הזה: (ח) ויאמר פני ילכו והזוהי לך: (ט) ויאמר אליו אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה:

3. מלאכי ב', י"ז-ג, א'

(יז) הוגעתם יהוה בדבריכם ואמרתם בפה הוגענו באמרכם כל עשה רע טוב בעיני יהוה ובהם הוא חפץ או איה אלהי המשפט: (א) הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאם יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אומר יהוה צבאות:

4. מלבי"ם שמות כ"ג, כ"ג-כ"ד

(כ) הנה אנכי שולח מלאך לפניך. על פרשה זו התפלאו המפרשים ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם, כי בפי תשא הזכיר שאחר חטא העגל אמר ה' למשה לך עלה מזה וגוי ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני וגוי כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו, ומרע"ה אמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה, ומדוע פה שישראל לא חטאו כלל אמר ה' גיב שישלח מלאך ולא התאבלו ומשה לא בקש ע"ז כלל, ושם אמר שאם אעלה בקרבך וכפיתיה, ופה אמר בהפך שהמלאך לא ישא לפשעכם, והשר אברבנאל חבר ע"ז ספר מיוחד בשם עטרת זקנים. ... ולדעתי המלאך שיעז. עתה להנהגתם הוא ענין אחר מן המלאך שיעד אחר חטא העגל, ... והנה אמרו חז"ל שמכל דבור שידבר ה' נברא מלאך, ר"ל שכל דבור היוצא מאת ה' ר"ל גלות רצונו לעשות איזה דבר, תיכף יתהוה הדבר כי הוא אמר ויהי, והכח שיעמיד את הדבר אם להתהוות לפי שעה אם להתקיים משך זמן אשר ירצה ה', הוא מלאך ה' שליח מאתו להיות הדבר ההוא ולקיומו, והי' ינהיג לפעמים לפי סדרי הטבע שקבע מששת ימי בראשית עד ימי עולם, והכחות הממונים להנהיגו זו נקראו צבא ה', כמ"ש ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו (תהלים קג), ולפעמים יצוה רצונו לשנות את הטבע וסדריה ואז יברא מלאך שנתן לו הכח לשנות את הטבע ולעשות נס להתנוסס, ובאשר גם

ההנהגה ההשגחיית מתחדשת בכל רגע לעשות מעשים כפי ההשגחה, אם לפי שעה אם בהמשך זמן, מכל דבור ודבור יברא מלאך שליח ה' לעשות הדבר שהוטב בעיני רצונו הטוב, ואם יהיה המעשה לפי שעה, יהיה המלאך לפי שעה, ואם לזמן רב, יתקיים המלאך הממונה לזה זמן רב. ועז"א חז"ל במליצתם שבכל יום נבראים מלאכים ואומרים שירה ונטבעים בנהר דינור, כי בכל פועל השגחי שיעשה בכל רגע יברא מלאך שליח לעשית הדבר, והוא השירה שהוא אומר במה שימלא רצון ה', ... והי' יעד בתורתו שאם ישמעו אל מצותיו יתן מטר ושובע ושלום וכל הטובות, אף שלפי הסדר המערכי החיוב שיהיה אז חרב ובצורת וכל רע, קשר ה' את סדרי הטבע בקשרים רוחנים שישתנו לפי מעשה בני אדם ושמירתם את מצות ה' או בעברם עליהם כן ישתנו אז סדרי המערכה לטוב או לרע, ומי הוא השליח הממונה מאתו יתברך אז לפעולות אלה לשנות את המערכה לפי מעשה בני אדם הבחיריים, בהכרח שהמעשים בעצמם שיעשו בני אדם כפי בחירתם הם המלאכים הממונים מאת ה' לשנות סדרי הטבע ולעשות טובות או רעות, שעי"ז המליצו שמכל מצוה נברא מלאך, ואמרו חז"ל עשה אדם מצוה אחת נותנים לו מלאך אחד לשמרו, עשה שתי מצות נותנים לו שני מלאכים וכו', כי כל מצוה היא מלאך שליח לשמרו בשמירה השגחיית כפי כח אותה מצוה ויחוסה אל ההנהגה ההשגחיית, ובעת ירצה ה' לשנות חוקי המערכה לצורך ענינים כוללים, זה יעשה ע"י מלאכיו גבורי כח עושי דברו אשר בראם ויעמידם לפני כסא כבודו מששת ימי בראשית, והם עומדים בסדרים קבועים איש על משמרתו זה למעלה מזה ומקבלין דין מן דין מראש מקדמי ארץ. וזה יהיה בשני פנים, שלפעמים יהיה המלאך שליח שאין אדוניו אתו רק מסר בידו הכח לפעול כפי הצורך אל הנס והפלא, וזה לא יביט כלל אל מעשה בני אדם כי הוא שליח בלא תנאי, שאף אם ימרו העם ויעונו את דרכם הוא מחויב לעשות שליחותו כל עוד לא תגיעהו פקודת ה' לבטל השליחות, ולפעמים יהיה המלאך שליח שאדוניו אתו, ר"ל שעקר הפעולה יעשה ה' בעצמו, רק שכל פעולותיו שיעשה גם בעצמו הם ע"י שלוחיו ומלאכיו, ואז לא תקרא הפעולה על שם המלאך רק על שם ה' השוכן ומתלבש בו, ואז יקרא המלאך בשם ה' כי שמו בקרבנו, ... ויש הבדל בזה, שהמלאך שאדוניו אתו יקרא בשם האדון, וחייבים לשמוע בקולו

ומצותיו כי ה' דובר בו והממרה את פיו הוא כממרה את פי ה' בפניו שחטאו גדול מאד, אבל המלאך שאין אדוניו אתו הוא אין לו לצוות ולהזהיר ואין חייבים למוע מצותיו. והנה בלכת ישראל במדבר כתיב וְהָיָה הוֹלֵךְ לַפְּנֵיהֶם יוֹמָם בַּעֲמוּד עָנַן לְנַחֲתוֹת הַדָּרָךְ, וְאָמַר וַיִּסַּע מֵלֶאכֶּהֱיָם הַהוֹלֵךְ לַפְּנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, נִמְצָא שֶׁעֲמוּד הָעָנַן וְהָאֵשׁ נִקְרָא בִּשְׁם מֵלֶאכֶּהֱיָם הַהוֹלֵךְ לַפְּנֵיהֶם לְשִׁמּוּם וְלְהַאֲרִיךְ לָהֶם כְּמִשְׁפַּח שֶׁם, וְהוּא הִיא מֵלֶאכֶּהֱיָם שְׁמוֹ אֲתוֹ וְכִמְ"שׁ (בַּמְדַּבֵּר יז) שִׁמְעוּ כִּי אֲתָה ה' בִּקְרַב הָעָם הַזֶּה וְזָכוּ וְעֲנֵנָךְ עֹמֵד עֲלֵיהֶם זָכוּ, וְעַיִךְ הִיוּ מִשְׁתַּחֲוִים נִכְחַ עֲמוּד הָעָנַן, שֶׁהִשְׁתַּחֲוּ לְהַאֲרוֹן הַשּׁוֹכֵן בּוֹ, וְיִשְׁכָּן בְּקָרְבֶּךָ, שֶׁהַשֵּׁם אֲשֶׁר שָׁמוּ בְּקָרְבֶּךָ בְּאֵמֲצֵנוֹת מִלְּאָכּוּ יִשְׁמָר אוֹתָךְ בְּדֶרֶךְ וַיִּבְיֵאךְ אֶל הַמִּקּוֹם אֲשֶׁר הִכִּינוֹתָ. וְזֹה הוֹדִיעַ לָהֶם שֶׁכְּבַר הַכִּיָּן הַחַכְנוֹת הַצְרִיכִים לְשִׁיבֹא יִשְׂרָאֵל שְׁמָה מִקְדוּשַׁת הָאָרֶץ וְהִכְנַתָּה לְשִׁיהוּ עֵינֵי ה' בָּהּ, וְגַם כְּפִי דְבָרֵי חוֹזֵל בְּמַדְרַשׁ תְּנַחוּמָא רִמּוֹ שְׁחִיךְ בַּהֲמִ"ק שֶׁל מַעְלָה מְכוּוֹן כְּנֶגֶד בַּהֲמִ"ק שֶׁל מַטָּה, וְלָכֵן הָיָה זֶה בְּשׂוּרָה טוֹבָה כִּי לְפִי מַעַלְתֵּי יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה הַתַּעֲלָה גַם הַמֵּלַאךְ הַמוּכָן לְשִׁמּוּם בְּשִׁכְיַת עֹזוֹ ה' בּוֹ בְּמַדְרָגָה גְבוּהָהּ מֵאֵד, וְהַמִּקְוֵבִלִים אָמְרוּ שֶׁהוּא מִיכָאֵל אַחַד מִן הַסְּרִים הָרַאשׁוֹנִים שֶׁהוּא מֵלַאךְ פָּנִי, כְּמִ"שׁ וְיִשְׁמַע מִפְּנֵי הוֹשִׁיעִים (יְשַׁעְיָה סג), וְלִדְעָת חוֹזֵל הוּא מִטְ"ס שְׁשׂוּמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ, מִשְׁאִי"ב אַחַר חֲטָא הַעֲגָל רָצָה לְשַׁלּוֹחַ שְׁלִיחַ אַדוֹנָיו אֲתָנוּ, רַק שֶׁמְסַר בִּידוֹ הַכַּח לַעֲשׂוֹת נְסִים וְלִשְׁדַּד הַטַּבַּע לְצִרְכֵּם, וְבָאֵר שֶׁם כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקֶרְבְּךָ כִּי עִם קֶשֶׁה עֹרֵף אֲתָה פֶּן אֶכַּלְךָ בְּדֶרֶךְ, רַ"ל כִּי יֵשׁ הַבְּדִל בֵּין הַמַּמְרָה פִּי מֶלֶךְ בְּפָנָיו שֶׁזֶה נִקְרָא מוֹרָד בַּמַּלְכוּת וְעֲנָשׁוֹ כְּבַד מֵאֵד, וְבֵין הַעוֹבֵר עַל מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו שֶׁזֶה רַק חֲטָא פְרָטִי וְנִיתֵן לְמַחֲלָה, וְעַיִךְ אָמַר שֶׁאֵם יְהִיָּה שְׁלִיחַ שְׁאֲדוֹנָיו אֲתָנוּ כְּמוֹ שִׁיעֵד בְּפ' מִשְׁפָּטִים, אִם יִחְטָאוּ יִחְשַׁב זֶה כְּמוֹרַד בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם בְּפָנָיו וְיִתְחַיִּיבֵנו כְּלִיָּהּ, וְעַיִךְ לֹא אֶעֱלֶה בְּקֶרְבְּךָ רַק יִמְסוֹר הַכַּח לְהַמְלָאךְ לְשִׁמּוּם וְלְהַבְיִאֵם אֶל הָאָרֶץ, וְעַיִךְ לֹא צוּהַ שֶׁם שִׁיִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ, כִּי מֵלַאךְ הוּא אִין לֹא עֵנִין עִם הָעָם לְצוּוֹתָם אוֹ לְהַזְהִירָם, כִּי לֹא נִשְׁלַח רַק לְשִׁמּוּם וְלְהַבְיִאֵם אֶל הָאָרֶץ וְאִין לֹא לְהַבִּיט עַל מַעֲשֵׂיהֶם כְּלָל, וְעַיִךְ הַתְּאַבְּלוּ הָעָם וּמִשָּׁה הַתְּפַלֵּל עַיִךְ, לֹא כֵן מֵלַאךְ הוּא שֶׁהוּא מֵלַאךְ שְׁהֵי שׁוֹכֵן בּוֹ, וְנַעֲלָה עוֹד מִן מֵלַאךְ הָאֱלֹהִים שֶׁהַלֵּךְ לַפְּנֵיהֶם עַד הֵנָּה בְּעֲמוּד אֵשׁ וְעָנָן, כִּי הוּא יוֹסִיף פְּלִיאֹת וּשְׁמִירָה יִתֵּן בְּאֲשֶׁר הוֹלְכִים וּמְתַקְרְבִים אֶל אֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם וְצִדִּיק לְכַבּוֹשׁ הָאוֹיְבִים וְלִגְרֹשָׁם, ...

(כא) הַשְּׁמָר מִפְּנֵינוּ. ... כִּי לֹא יִשָּׂא לְפָשְׁעֵכֶם אַחַר שֶׁשָּׂמִי בְּקֶרְבִי וְהָרִי זֶה כְּמוֹרַד בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ שְׁאִין לֹא תִקְנָה, וְעִזֵּ"א לְפָשְׁעֵכֶם שֶׁהִפְשַׁע הוּא הַמְרָד שֶׁכֵּל מַה שֶׁחֲטָאֵנו יִחְשַׁב לְפָשַׁע וּמְרָד בְּפָנֵי

הַמֶּלֶךְ, זֶה עֲצָמוּ מִ"שׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקֶרְבְּךָ פֶּן אֶכַּלְךָ בְּדֶרֶךְ, וְגַם נֶגֶד מִ"שׁ אֶל תְּמַר בּוֹ אָמַר כִּי לֹא יִשָּׂא לְפָשְׁעֵכֶם,

(כב) כִּי אֵם שְׁמוּעָה. רַ"ל וְאֶל תֹּאמְרוּ שְׁאִי"ב הוּא לְרַעְתְּכֶם וְטוֹב יוֹתֵר שִׁישְׁלַח מֵלֶאכֶּהֱיָם שֶׁהוּא שְׁלִיחַ שְׁאִין הָאָדוֹן בְּקֶרְבֶּךָ, שָׂא אַף שֶׁתַּחֲטָאוּ, בְּכִ"ז יַעֲשֶׂה שְׁלִיחָתוֹ, עִזֵּ"א שְׁנֵגֵד זֶה יֵשׁ שֶׁכֵּר הָרַבָּה כִּי אֵם שְׁמוּעָה תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ הֲלָא אִזֹּ עַשִׂיתָ כָּל אֲשֶׁר אָדַבְרָה, כִּי כָּל מָה שִׁיעֻזָּה אֲתָכֶם הוּא דְבוּרֵי שָׁאֲנֵי מְדַבֵּר אֲלֵיכֶם, וְגַדּוֹל יוֹתֵר שֶׁכֵּר מִי שֶׁעוֹשֶׂה מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ וְרַצּוֹנוֹ בְּפָנָיו וְעַיִן שְׁשׂוּמָע הַדְּבוּר מִפִּי הַמֶּלֶךְ בְּעֲצָמוֹ שֶׁמְדַבֵּר עִמוֹ פְּנִים אֶל פְּנִים שֶׁזֶה מוֹרָה עַל הָאֲהָבָה וְהַדּוּבֹק שִׁישׁ לְמֶלֶךְ עִמוֹ, וְאִזֹּ וְאִיִּבְתִּי אֶת אוֹיְבִיךָ, שֶׁמֵּאֲהַבְתִּי אוֹתָךְ אוֹיְבִיךָ יְהִי אוֹיְבִי, וְכִמְ"שׁ (תְּהִלִּים קל"ט) תְּכָלִית שְׁנָאָה שְׁנֵאתִים לְאוֹיְבִים הִיוּ לִי, וְיֵשׁ הַבְּדִל בֵּין אוֹיֵב וּבֵין צוּר, הָאוֹיֵב הוּא הַשּׁוֹנֵא בְּגַלְוֵי וְאִינוּ מִצִּיֵּן עַשִׂיתָ רַע בְּפוּעֵל, וְהַצּוֹרֵר מִצִּיֵּן עַשִׂיתָ רַע בְּפוּעֵל וְאִינוּ מִצִּיֵּן הָאוֹיְבָה, כִּי לְפַעְמִים יַעֲשֶׂה זֶה מַהֲנֵאֵת עֲצָמוֹ לֹא מִחַמַּת אִיבָה, וְאִנוּ אֲשַׁלֵּם לְכִ"א מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה, וְעִזֵּ"א וְצַרְתִּי אֶת צוּרְרִיךָ, וְיֵשׁ עוֹד הַבְּדִל, כִּי מֵלַאךְ שְׁאִין אַדוֹנֵי אֲתוֹ שְׁלִיחָתוֹ קְצוּב, וְאֵם יִתְחַדֵּשׁ אִיזָה עֵנִין שְׁצִדִּיק לְהוֹסִיף בְּנְסִים אִין לֹא כַּח עַיִךְ, אֲבָל הַמֵּלַאךְ שְׁאֲדוֹנָיו אֲתוֹ יִדְבֵר אֲלֵיוֹ אַדוֹנֵי כְּכָל עַת מַה שִּׁיחַדֵּשׁ נְסִים וּנְפִלְאוֹת לְפִי הַצּוֹרֵךְ בְּלִי קְצָבָה, ...

(כג-כד) בִּי יָלֵךְ. אַחַר שֶׁתִּרְאֶה שֶׁמֵּלַאכֵי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וְהוּא יְבִיאֵךְ אֶל הָאֱמוּרָי וְהַחַתִּי, וְלֹא לְבַד שֶׁתִּכְבֹּשׁ אֶת הָאָרֶץ שֶׁזֶה יְהִיָּה בִּיד הַמֵּלַאךְ, כִּי גַם וְהַכַּחַדְתִּיו, שֶׁהוּא מַה שִׁישְׁמִיד שִׂרְשׁוֹ בְּשִׁמִּים שִׁיפוֹל הַשֶּׁר שְׁלֹו

(כה) וְעַבְדְּתֶם, וְהַגֵּם שְׁאֲמְרוּ שְׁבִנֵי חַיִּי וּמַזוֹנֵי לֹא בּוֹזוֹתָא תֵּלִיא אֲלֵא בְּמַזְלָא, וְעַיִ"ב תַּחֲשָׁבוּ לְעַבּוֹד לְמַזְלוֹת לְהַשִּׁיג מִהֶן עֲנִינִים אֱלֹהִים, עַיִ"ב מְשִׁיב, שָׁאֵם תְּעַבְדוּ אֶת ה' וְתִתְפַּלְלוּ לַפְּנֵי, תְּשִׁיגוּ כִ"ז מֵאֵת הַשִּׁי"ת וְיִשְׁנֶה אֶת הַמְּזוֹל בְּכָל אֱלֹהִים, אִם לַעֲנִין הַמַּזְנוֹנֹת וְבוּרֵךְ אֶת לְחֶמֶךְ וְאֵת מִימֵיךְ שְׁכוֹלָל כָּל מֵאֲכָל וּמִשְׁקָה, וְיִהְיֶה לְךָ יִתְרוֹן בּוֹהַ, כִּי הַמַּזְנוֹנֹת שֶׁתְּשִׁיגוּ עַיִ"ב הַטַּבַּע וְהַמְּזוֹל אֵינֶם בְּטוּחִים מִחַלָּאִים רַעִים שְׁבֵאִים בְּסַבְתָּ הַמַּזְנוֹנֹת, אֲבָל אִנוּ אֲסִיר מַחֲלָה מְקֶרְבְּךָ וְנִגְדָה בְּנֵי אָמֹר,

(כו) לֹא תִהְיֶה מִשְׁבַּלָּה וְעֵקְרָה בְּאָרְצְךָ, שֶׁזֶה לֹא יִמְצָא בָא"י כִּלְלַ. וְנִגְדָה חַיִּי אָמַר אֶת מִסְפֵּר יְמֵיךָ אַמֵּלָא, שֶׁלֹּא יִמְצָא אִישׁ שִׁימוֹת בְּקוֹצֵר יְמִים:

(כז) אֶת אֵימַתִּי, עוֹד תְּרוֹיַה שְׁעַיִ" שְׁאֵלְךָ בְּקֶרְבְּךָ תִּתְפַּשֵּׁט הָאֵימָה שְׁלִי עַד לְמִרְחוֹק ...

(כח) וּשְׁלַחְתִּי. שְׁלַאוּמוֹת חוֹי כְּנַעֲנֵי חַתִּי לֹא תְּצַטְרֵךְ לְבַא בְּהֵם וְלִלְחוּם עִמָּהֶם, רַק אֲשַׁלַּח אֶת הַצְרַעָה וְהוּא תִּגְרַשׁ אוֹתָם מִלְּפָנֶיךָ, הָיִינוּ שִׁיבְרָחוּ קוֹדֵם שֶׁתְּבֵא אֲלֵיהֶם עַד שֶׁלֹּא אֶצְטָרֵךְ לְהוֹמֵם וְלַתֵּתָם עוֹרֶף:

(כט-לא) לֹא אֶגְרֹשְׁנֶוּ. וְלִאוּמוֹת פְּרוּזֵי וּיְבוּסֵי שְׁהֵם יִשְׂאָרוּ בְּאָרְץ, הוּא מַצַּד שֶׁלֹּא לְגֶרֶשׁם בַּפְּעַם אַחַת שָׂאֵז יְהִיָּה מִשְׁלַחַת חַיָּה

וְצִדִּיק לְהַאֲרִיךְ שֶׁתִּפְרָה וְתִרְבֶּה עַד שֶׁתַּנְחַל וְאֶת הָאָרֶץ, רַ"ל שִׁיְהוּ בְּמִסְפַּר רַב עַד שֶׁכִּי"א יַחֲזִיק בְּנַחֲלָתוֹ, כִּי גְבוּלְךָ יִתְפַּשֵּׁט מִיָּם סוּף עַד יָם פְּלִשְׁתִּים, וְאִזֹּ אֲתָן בִּידְכֶם אֶת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בְּעֵנִין שִׁיגְרִשוּ מִן הָאָרֶץ, בְּאֲשֶׁר אֲתָה תּוֹכֵל לִישֵׁב תַּחַתֵּיהֶם וְלֹא תִהְיֶה הָאָרֶץ שִׁמְמוּהָ:

(לב) לֹא תִכְרֹת, וְכִאֲשֶׁר הַגְּרוּשִׁין יְהִיָּה מַעֲטָ מַעֲטָ וּיִשְׂאָרוּ עוֹד מֵהֵם יוֹשְׁבִים בְּאָרְץ פֶּן תִּרְצָה לְהַשְׁלִים עִם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁתִּנּוּחַ מְכָבֵד מִלְּחָמָה, זֶה בְּשֵׁנֵי פְנִים:

אוּ שֶׁתִּכְרֹת עִמָּהֶם בְּרִית בְּאֹפֶן שְׁהֵם יִשְׂאָרוּ בְּעַבּוּדֹת אֲלִילֵיהֶם כְּדֶרֶךְ כּוֹרֵת בְּרִית אַהֲבָה, עִזֵּ"א לֹא תִכְרֹת לָהֶם וְלִאֲלֵיהֶם בְּרִית:

(לג) לֹא יִשְׁבּוּ, אוּ שְׁהֵם יִכְנַעוּ תַחֲ"י וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה שְׁלֶךְ וְהֵם יִשְׁבּוּ בְּאָרְצְךָ כְּגֹרִים, שְׁבִשְׁנֵי הָאֹפְנִים יִחְטָאוּ אוֹתָךְ לִי שֶׁתְּעַבּוֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְגַם יְהִיוּ לְךָ לְמוֹקֵשׁ בְּעֵנִינִים אַחֲרַיִם כְּמִ"שׁ (בְּמַדְבֵּר לג) וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֵם לְשַׁכִּים בְּעֵינֵיכֶם וּגְו' וְצַרְרוּ אֲתָכֶם:

5. אֲבָן עִזְרָא מֵלֹאכֵי ג', א'

הַנֵּנִי שוֹלַח מֵלֹאכֵי - יִתְכֵן לְהִיוֹתוֹ מוֹשִׁיָּהּ בֶּן יוֹסֵף.

6. מוֹלְבֵי"ם מֵלֹאכֵי ג', א'

הַנֵּנִי שוֹלַח - מְשִׁיב לָהֶם מָה שְׁאֲתָם רוּצִים שִׁיתְּגַלָּה אֱלֹהֵי הַמְּשַׁפָּט וְיַעֲנִישׁ תִּיכַף אֶת הַרְשָׁעִים וְיִתֵּן שְׂכָר לְצִדִּיקִים, זֶה אִי אֲפֹשֶׁר שִׁיְהִיָּה בּוֹחֵ"ז, כִּי עָתָה הוּא עַדִּיין עוֹלָם הַבְּחִירָה וְהַנְּסִיוֹן וְצִדִּיק שִׁיתְּנַחֵג הַכָּל בְּדֶרֶךְ הַטַּבַּע כְּדֵי שִׁיְהִיָּה הַבְּחִירָה נִתּוּנָה לְעַשׂוֹת טוֹב וְרַע וְיִהְיֶה מִקּוֹם לְנִסְיוֹן וְלְשַׁכָּר וְעוֹנָשׁ, שָׁאֵם יִתְגַּלָּה הַשִּׁי"ת בְּכַבּוּדוֹ אוֹ לֹא יִצְוִי עוֹד שִׁיעֶשֶׂה אִישׁ מַעֲשֵׂה רַע, כִּי אִזֹּ אַף עַל חֲטָא קָל יִעֲנַשׁ תִּיכַף וְיַעֲבוֹד מִן הָעוֹלָם וְיִתִּירָאוּ מַעֲשׂוֹת רַע, וְעַיִךְ הַדָּרֶךְ הַזֶּה שִׁיִּלַּךְ ה' בְּעֲצָמוֹ אֵל יַעֲזִירוּ לְשִׁפְטָם וְלִהְנַהִיגָם עַל זֶה הָאֹפֶן, לֹא נִסְלַל עַדִּיין וְלֹא הוֹכֵן בּוֹהַ הַזְּמוּן, רַק אַחַר שִׁיתּוֹקֵן הָעוֹלָם אִזֹּ הַנֵּנִי שוֹלַח מֵלֹאכֵי וְפַנֵּה דֶרֶךְ זֶה לְפָנֵי - שֶׁתַּחֲלַה יֵלֵךְ נְבִיא בְּשֵׁם ה' אֲשֶׁר יִפְנֶה דֶרֶךְ זֶה מִכָּל אֲבָנֵי מִכְשׁוֹל, רַ"ל שִׁיתּוֹקֵן אֶת הָעוֹלָם בְּתוֹבוּבָה, וְאִזֹּ כְּשִׁיְהִיָּה הָעוֹלָם מְתוֹקֵן וְהַדָּרֶךְ מוֹכֵן, אִזֹּ פִּתְאוּם יֵבֵא אֶל הַיֵּכֶל וְהָאָדוֹן אֲשֶׁר אֲתָם מְבַקְשִׁים - אוּ יֵבֵא ה' לְשַׁכּוֹן בְּהִיכְלוֹ לְמַטָּה וְלַהֲתַהַלֵּךְ בְּתוֹכְכֶם, וְאִזֹּ מֵלַאךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲתָם הַפְּצִים הֵנָּה - כְּבַד בָּא - כִּי הַמֵּלַאךְ יִקְדֵּים לְבַא קוֹדֵם בַּא הָאָדוֹן ה' עֲבָאוֹת, וְהוּא הַמֵּלַאךְ שִׁיכְנִיס אֶת הָעוֹלָם בְּבְרִית הַתּוֹרָה וְהָאֵמוּנָה וּבְבְרִית בִּינָם לְבֵין אֱלֹהִים, וְחוֹזֵל פִּי שֶׁזֶה אֲלִיהוּ מֵלַאךְ הַבְּרִית שִׁיְקָדִים לְבַא לְהַשִּׁיב רַבִּים מַעוֹן וְהוּא אֲשֶׁר קָנָא עַל הַבְּרִית בְּשִׁטִּים וּבִימֵי אַחָב: